

עומק הפשט

בס"ד, יום ג' פרשת בראשית כ' תשרי תשע"ח,
בענינא דיומא - הושענא רבא.

גליון נושא:

'פתקא טבא'

דיונים אקטואליים בסוגיות הנלמדות, לעורר לב
המעין, ואין לסמוך על הדברים הלכה למעשה.

'הושענא רבה'

1. בית המקדש בתפארתו

שביעי של ערבה: יום השביעי של חג סוכות, שחל בכ"א בתשרי, נקרא **במשנה** (סוכה דף מב:)
'יום שביעי של ערבה', על שם שהיו מקיפים את המזבח בערבה, או כפי שנקרא **בתוס'** (ברכות לד.
ד"ה אמר) ועוד ראשונים 'יום ערבה'.

חיבוט חריות: לדעת רבי יוחנן בן ברוקה **במשנה** (סוכה דף מה.) היו קורין ליום זה 'יום חיבוט
חריות', על שם ענפים של דקל, שהיו מביאים לבית המקדש.

הושענא רבה: כיום רגילים לקרות יום זה כלשון **המדרש** (מדרש תהלים יז ה), 'הושענא רבה'.
בביאור הטעם מדוע נקרא בשם זה, נאמרו הרבה פירושים, וכדלהלן:

הושיעה את עמך: כתב בספר **הרוקח** (סימן רכא), שביום זה עיקר הדין על המים, ולא היה יום
מרובה בקרבנות כמותו, מחמת דין 'בל תאחר', וקשרו הבהמות בענפי הערבות, והיו ישראל
מתפללים שלא יעצרו הגשמים, כערבה הגדלה על המים, ואומרים הושיעה את עמך (תהלים כח, ט)
וגו'.

מרבין בערבה: בספר **הלבוש** (סימן תרסד סעיף א') מסביר, שהטעם משום שמרבין בו בערבה,
וכאילו נקרא 'ערבה רבה'.

היום הכ"ו: כתב רבינו בחיי (דברים פרק לג פסוק כא), לפי שהוא עשרים וששה ימים לאחר יום
בריאת העולם, שנברא בכ"ה באלול, כמנין שם הוי"ה, שנקרא שם רבה.

יומו של אברהם: מובא בהגהות מנהגים במטה משה (תתקנז) והגהות למנהגי טירנא (רטז), לפי
שאמר הקדוש ברוך הוא לאברהם אני יחיד ואתה יחיד, אתן לבניך יום המיוחד לכפר בהם
עונותיהם, וזהו 'הושענא רבה', כי שם אה"ה בגימטריא כ"א, ואברהם יחיד בכ"א דורות מאדם
הראשון, ו'הושענא רבה' כ"א ימים לחודש תשרי, ואמר לו הקדוש ברוך הוא אם אין כפרה לבניך
בראש השנה, יהיה ביום הכפורים, ואם לאו, יהיה ב'הושענא רבה'.

מרבין בהושענא: טעם פשוט מבאר החיי אדם (כלל קנג), שקוראים אותו 'הושענא רבה', לפי
שמרבין בו יותר מימי החג בתפלות שמתחילות ב'הושענא'. וראה בכף החיים שהביא כמה טעמים
לשם 'הושענא רבה'.

אגב; זה דבר שאין לו דמיון בכל מעגל השנה. שבאותו יום כל חלק מהתפילה נאמר בניגון אחר,
ניגון של ימות החול, כי באמת חול הוא כלשון המשנ"ב. ניגון של יום טוב - כי יש ביום זה צד יום
טוב. ניגון של ימים נוראים - כי יש ביום זה צד דין. ניגון של נעילה - כי בפיוטים של תענה אמונים
מתייחס לבחינה של חיתום הדין.

2. פתקין נפקין מבי מלכא!

בזהר הקדוש (פרשת תרומה דף קמב א, פרשת צו דף לא ב, ועיין זוהר ויחי רכ א) נאמר על
'הושענא רבה'; ביומא שביעאה דחג, הוא סיומא דדינא דעלמא, ופתקין נפקין מבי מלכא, וגבורן
מתערי ומסתיימן בהאי יומא.

פנינים

המלחמה האחרונה...

בקונטרס **משה עלה למרום** (שבספר 'רבינו החתם סופר מפי כתבו', עמוד קע) מתואר סילוקו, של רבינו החתם סופר, ר' משה ב"ר שמואל מפרשבורג זצ"ל.

ביום 'הושענא רבה' האחרון לחייו של רבינו בעל החתם סופר, באמצע התפילה, גבר עליו חוליו ואחזוהו ייסורים נוראים, עד שהוצרך לעזוב את בית הכנסת ולחזור לביתו. משמשו אשר ליוה אותו עד ביתו, ניחמו ואמר לו 'עוד מעט ויעברו הייסורים'. ענה לו החתם סופר, 'אתה טועה, כבר ננעלו עלי שערי רחמים!'

וביאר, שהדבר דומה לשר צבא, גיבור מלחמה, שניצח את אויביו בכמה מלחמות גדולות, אך נפל במלחמה קטנה קודם בואו לביתו, מה יועילו לו הניצחונות במלחמות הראשונות, כאשר נפל בסוף. 'כך גם אני, עבר עלי ראש השנה ויום הכיפורים לטובה, אבל כעת בהושענא רבא נפלתי'. ואכן כעבור כמה ימים נפטר, בתאריך כ"ה תשרי שנת ת"ר.

תמה הג"ר שמשון דוד פינקוס זצ"ל (תפארת תורה עמוד כט), אחרי שהחתם סופר עבר את הכתיבה והחתימה של ימים נוראים לחיים, איך נפל אחר כך, הרי 'הושענא רבה' הוא רק זמן של מסירת הפתקים, ומתי נכתב למיתה?

ותירץ הרב פינקוס, באמת כתבוהו לחיים, ולא נגזר עליו גזירת מיתה, אבל כיון שלא יצאו הפתקים למלאכים לתת לו חיים, אין לו מהיכן לחיות!

וזה הביאור במה שכתוב בגמ' (ראש השנה דף לב) שפתוחים לפני הקב"ה בראש השנה ספרי חיים וספרי מתים. וצריך להבין, כיון שהאדם לא נכתב בספרי מתים, ממילא הוא חי, ומה צריך כתיבה מיוחדת בספרי חיים.

אלא, בנוסף לדין הראשון, שלא ייכתב בגלל עוונותיו בספרי מתים, יש דין שני להיכתב בספרי חיים, כי בראש השנה מתחדש העולם ופוקע מכל אדם חזקת חיים דמעיקרא, עד שייכתב בספרי חיים.

ידוע ביאורו של הג"ר חיים פרידלנדר זצ"ל (במכתבו), דקדוק לשון הפייטן 'החותך חיים לכל חי', שכביכול הקב"ה מחלק פרוסות חיים, כל אחד מקבל 'חתיכה', ואנו מבקשים לקבל חתיכה גדולה.

באופן אחר, שמעתי ליישב מאאמו"ר שליט"א, באמת כל זמן שהדיין לא הסתלק לגמרי, שעדיין הגזר דין לא בוצע, אפשר להפך את עצם הדין. ושפיר כתבו המקובלים שאף בשמיני עצרת, כיון שאין רשות לשלוחים לבצע, שפיר עדיין הנדון נמצא בידי הדיין.

עוד יתכן, שבאמת עיקר הדין לא ניתן לשינוי, אך דרכי הביצוע יש בהם חילוקים גדולים, ועל חלק זה יש נדון ב'הושענא רבה'. ❖

כלומר, ביום השביעי של חג הסוכות הוא סוף הדין של העולם, ופתקים יוצאים מבית המלך, שמחלקים בשמים לשלוחים את הפתקים, לבצע את אשר נגזר על כל אדם בראש השנה וביום הכיפורים.

ומבואר בספרי הקבלה (פרי עץ חיים שער הלולב פרק ה'), שער הכוונות סוכות דרוש ו' ועוד), ש'הושענא רבה' הוא יום המסוגל להגן על ישראל, ולהצילם מאויביהם.

בשער הכוונות (ענין סוכות דרוש ו' ופע"ח שכ"ט פ"ד, הובא בשלחן ערוך האריז"ל סימן תרסד עמוד קפט) הקשה סתירה בדברי הזהר (פרשיות; ויחי תרומה אמור), במקום אחד כתב הזהר שהדין נגמר ב'הושענא רבה', ובמקום אחר מפורש בזהר, שהדין נגמר רק ב'שמיני עצרת'. ותירץ, שעיקר הדין נדון ונגמר, בחצות הראשון של 'ליל הושענא רבה', ואז נמסרים לשלוחים הפתקים שנחתמו

ביום הכיפורים בנעילה, ואדם הנחתם למיתה מסתלק צל החיים מעל ראשו. אך, עדיין אין להם רשות לבצע את גזר הדין עד שמיני עצרת, כדי לתת זמן לחוטאים לשוב בתשובה, ואם ישובו יקרעו גזר דינם, וילקח הפתק מיד השלוחים. כמפורש בריקאנטי (במדבר פרק י"ד פסוק ט') מעשה שהיה, ששמע מפי חסידים ואנשי מעשה, באדם אחד, אשר בדק באור הלבנה בליל 'הושענא רבה' ולא מצא צל על ראשו, והתפלל ובכה ושב בתשובה, וחזר הצל למקומו. הרי שגם אחרי המסירה לשלוחים, אפשר לקרוע את גזר הדין.

וכך פירש הרמב"ן (על התורה במדבר פרק י"ד פסוק ט') את הפסוק סָר צֶלֶם מֵעֲלֵיָהֶם. שבליל החותם בהושענא רבה, אין צל לראש האיש אשר ימות בשנה ההיא. וזהו סר צילם, שכבר נגזר עליהם מיתה.

וכתב היסוד ושורש העבודה (שער האיתון פרק טז) ויזהר האדם מאוד מאוד ביום זה של שמיני עצרת, יפשפש במעשיו היטב, כי עיקר מסירת הגזרי דין של האדם הוא ביום זה. כמבואר במאמר הזהר הקדוש (פרשת צו דף לא עמוד ב) שאע"פ שנמסרו הפתקין ביום הושענא רבא, עדיין לא ניתן רשות להשלוחים לפעול דבר עד שמיני עצרת, שביום הזה אם לא עשה תשובה גמורה ואמיתית, נותנים רשות להשלוחים של מעלה שקבלו הפתקין מאתמול, שיעשו ויענישו כפי מה שכתוב בפתקין.

3. א' גוטן קוויטל

ברכת 'פתקא טבא': מנהג ישראל, לברך איש את רעהו ב'הושענא רבה' בברכת 'פתקא טבא', או בידיש 'א גוטן קוויטל' - שפירושה 'פתק טוב', לפי שביום זה הקב"ה כביכול מוסר ביד השליחים, את פתקי גזר הדין, שעוד ניתן לשנותם לטובה, עד גמר החתימה ביום זה.

יש מאחלים 'גמר חתימה טובה' מראש השנה ואילך עד אחרי יום 'הושענא רבה', כי זהו היום שבו נגמר ונחלט דין העולם. בשו"ת משנה הלכות פותח הרבה תשובות עם האיחול 'גמר חתימה טובה' (לפחות 16 פעמים, לדוגמה; חלק טו סימן סח - ובזה הנני ידידו באמת החוזר על הראשונות בברכת פתקא טבא עד זאת חנוכה). אולם כתב בעל המשנת יוסף (הובא בספר פרדס יוסף החדש ראש השנה עמוד קנט) שאין ענין שיכתוב כן במכתב, ואם כותב תבוא עליו הברכה.

כתב המהר"ל בשם המהר"ש, ש'צריך' להזכיר כתיבה וחתימה טובה במכתב, משנכנס אלול, ולכאורה עד יום הכיפורים, אך לא מוזכר גמר חתימה טובה - מצד ענין הושענא רבא.

וז"ל; אמהר"ש משנכנס אלול כשכותב אדם אגרת שלום לחבירו, צריך לרמוז בהתחלתו שמבקש עליו להשיבו לטוב השנה העתידה לבוא, על דרך בשנה טובה תכתב ותחתם, או תולה ארץ על בלימה יטיב לך כתיבה וחתימה, וכהאי גוונא. וכן נהג מהר"י הג"ל.

4. הכל הולך אחר החיתום

נרות וקיטל: כתוב בשו"ע (סימן תרסד סעיף א) ומרבים קצת בנרות כמו ביום הכיפורים. וביאר המשנ"ב (ס"ק ז') בשם הט"ז לפי שבחג נידונין על המים וכל חיי האדם תלויין במים, והכל הולך אחר החיתום. ומוסיף הרמ"א (סימן תרסד סעיף א') ויש נוהגים ללבוש הקיטל כמו ביום כיפורים. ופירש המשנ"ב (ס"ק ט') שאז הוא גמר החתימה.

מבואר בירושלמי (ראש השנה פרק ד' הלכה ח') ואותי יום יום ידרשון, זו תקיעה וערבה. ופירש היפ"מ (שם) שבשני ימים אלו, ראש השנה והושענא רבה, הכל דורשים את ה', מפני שראש השנה תחילת דין, והושענא רבה חתימת גזר דין.

וכתב בספר שבלי הלקט (השלם סוף סימן שעא) שביום שביעי של חג הוא סיום הדין של העולם, שבחג נידונין על המים, ופירש הטור (ריש סימן תרסד) שבו היו מסיימים ניסוך המים, והכל הולך אחר החיתום, וכל חיי האדם תלויים במים, ובו מקוימת חתימת שלשה הספרים הפתוחים בראש השנה לפני הקדוש ברוך הוא ונחתמים ביום הכיפורים, ובהושענא רבה תכלית הכפרה בשכבר התענינו מערב ראש השנה עד יום הכיפורים, ונמחלו עונות והזדונות והפשעים, ועל חייבי מיתות

שוגגין המה גולים מהבתים לסוכות שהן דירת עראי ועל זה נתכפרה לנו הגלות. (ספר המנהיג (אתרוג סימן לח), ארחות חיים (תפלת המועדים סימן טז).

כתב באליה רבה (סימן תרסד ס"ק ג') ב'הושענא רבה' נוהגים להשכים לבית הכנסת, שביום זה חותמים את הדין.

בעצם הטעם שכתב הטור והובא בשו"ע לפי שבחג נדונים על המים, וכל חיי האדם תלוי במים והכל הולך אחר החיתום. וכתב על כך הבכורי יעקב (לבעל הערוך לנר ס"ק ט') שבכך רצה ליתן טעם מדוע דווקא בסוכות, ולא בפסח ושבועות שהם ימי דין על התבואה ופירות האילן. ובסוכות עצמו מדוע רק בהושענא רבה. אבל באמת הטור כתב טעם חלוש כי לא היה לו את ספר הזהר. אבל לנו כבר האיר ספר הזהר הקדוש, וספרי האריז"ל שבלי ל' הושענא רבה הוא זמן חתום הפתקים. וביום הושענא רבה נמסר הפתקים לשלוחי בית דין של מעלה. וביום שמיני עצרת ניתן רשות לשלוחים לעשות הדין שנמסר להם. ולכן ינהג בימים קדושים אלו במהלך של 'וגילו ברעדה'.

5. מנהגי הושענא רבה

דבר נורא כתב בספר הרוקח (הלכות סוכות סימן רכא) שכאשר קבעו את החודש על פי הראיה הקפידו שלא לקבוע יום 'הושענא רבה' בשבת, כי היו בוכים ומתחננים בבכי על המים, ויש המתענים, ולא יתכן לעשות כן בשבת.

כתב בספר שבלי הלקט (סימן שעא), ובמגן אברהם (סימן תרסד) בליל 'הושענא רבה' נוהגים להשאר ערים כל הלילה, לפי שביום זה מתכפרים עוונותיהם של ישראל, ולפי שביום זה מחלקים את הפתקאות לשלוחים, לבצע את אשר נגזר ביום הכיפורים. טעם נוסף כתב בערוך השלחן (סימן תרסד סעיף יא) ב'הושענא רבה' נגמר הדין על המים. בחג נידונים על המים, וב'הושענא רבה' נגמר דין זה. וקורין משנה תורה מפני ששם עיקר אהבת ה' ויראתו וקורין תהילים ואומרים יהי רצון המיוחד להושענא רבה וקודם הבוקר הולכים לטבילה.

ובספר יסוד ושורש העבודה (שער יא פרק טו) הוסיף, שנהגו לומר תיקון ליל הושענא רבה, ולמעט באכילה בלילה זה, כדי שיוכל להיות ער ולא ירדם, ויש להיזהר בכוונת התפילה מאד. וכתב בספר סדר היום שמרבים בו בצדקה.

כתב השל"ה הקדוש (מסכת סוכה עמוד השלום נר מצוה), מנהג מקצת קהילות לומר הושענות ובקשות, ואומרים כמה פעמים 'אל מלך' 'ויעבור', ותוקעים תשר"ת

שערי חג	הושענא רבה	הסוכות	תנא
לאו יהיה בהושענא רבה, וזהו אחדותו של שמג... וזה הושענא רבה (בהגהות מנהגים סי' רט"ז). וכן מובא בשו"ע (סי' תרס"ד) להרבות בנרות כמו ביוה"כ ולטבול קודם עלות השחר כמו בעיוה"כ וער"ה, כן כתוב בדרכי משה. והב"י כתב הטעם לזה לפי שבחג נדונים על המים וכ"כ הטור הטעם, והכל הולך אחר החיתום, ויום הו"ר הוא סוף החג. נוע' רבנו בחיי פ' ברכה על פסוק כי שם חלקת מחוקק, ועי' שער הכולל לסידור הרב פרק ז' ופמ"ה.	כל העם להתפלל בבית הכנסת בצבור, ע"ש. הרי נראה מזה, שמנהג ישראל לעשות את יום הו"ר ליום הדין לבוא כולם לבית הכנסת להרבות בתפילה ולהתפלל יחד כמו ב"ר"ה ויוה"כ, עכ"ד.	הטעם שלא נתבאר גמר דין דהו"ר בפוסקים	
אבל הפוסקים לא כתבו כל מקור לזה מן הגמרא שיהא הו"ר מעין ר"ה ויוה"כ. וגם הגר"א ז"ל - אשר לפניו נגלו כל תעלומות - גם הוא לא הביא מקור וסמך למנהג זה מהתלמוד כדרכו בקודש. וח"א מצא סמך גדול לזה המנהג מן הירושלמי (מס' ר"ה פ"ד ה"ט) דאיתא שם וז"ל: ואומר אף בתקיעה, לית כל עמא תמן (פי' שגם בר"ה לתקיעות לא יהא כל הציבור בבית הכנסת) אמר ר' יונה כתיב 'ואותי יום יום ידרושון' זו תקיעה וערבה, פי' שני הימים האלו מיוחדים כמו יוה"כ שבאים	אמר רבנו, מה שלא נזכר בפוסקים אודות גמר הדין בהושענא רבה, ורק ביארו את כל הנעשה ביום הזה משום שדינים על המים, [משום] שבדורות הקודמים די היה להם לישראל בהתעוררות ממה שנדונים על המים כדי לעוררם להתחזק כראוי בתפילה ובמעשים טובים, וכיון שהתחזקו והתפללו, הועיל זה ממילא גם לענין הגמר דין הנעשה ביום הזה. אבל בדורות האחרונים, שהיראת שמים צריכה יותר חיזוק ולא היה די בדין על המים כדי לעורר ולחזק כראוי, נסתובב ממרומים שיתגלה לנו ענין הגמר דין שנעשה ביום הזה כדי שנתעורר ע"ז ביתר שאת ויתר עוז, עכ"ל קצ"ה.		

קצ"ה. ולא דוקא בהושענא רבה אלא ה"ה בכל הימים הנוראים הוא כן, כמו שהובא בספר אסיפת שמועות להגאון ר"ג איידלשטיין שליט"א במאמר "אריכות פיוטי התפילה מחמת ירידת הדורות"

וז"ל: הנה בדורות הראשונים לא היו צריכים פעולות חיצוניות, פעם לא היו מחזורים בראש השנה ויום כיפור, בזמן הגמרא ובזמן הגאונים לא היו פיוטים, הפיוטים זה מהראשונים, מהגאונים כמעט אין פיוטים, ומה כן עשו - מבואר בגמרא שהי' אריכות בתפילה שיש ששה קראים, בשאר ימים טובים יש חמשה קראים וביוה"כ יש ששה קראים, לכן התפילה ארוכה, זה ה"ה כל האריכות שלהם, אין יותר פיוטים, כל ה"תנה תוקף" זה מר' אמנון, לפניו לא היו צריכים את זה, גם בלי זה היו מרגישים את היום כיפור, היו רואים את היום כיפור, בעלי מדרגה לא היו צריכים דברים חיצוניים להתעורר, היו עושים שידוכים ביום כיפור, וכדאיתא בתענית (כ"ו:) לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכיום הכיפורים, דוקא ביום כיפור בתוך קדושת היום, עם כל הקדושה של יום כיפור עשו את השידוכים, זה לא ה"ה מוריד מאימת הדין ומשמחת הכפרה. כך היו דורות הראשונים, לא היו צריכים מחזורים, כל נוסח התפילה שיש לנו לא ה"ה להם, רק אחרי ירידת הדורות עמוד מס 470 שערי חג הסוכות: טשזנר, יהודה (2) {20} הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

כשאומרים י"ג מדות, והכל לעורר הלבבות לתשובה. וטובלים קודם הושענא רבא. אשרי העם שככה לו. בתפארת שמואל (על הרא"ש ברכות א' אות מ') הביא שהמהר"ם מרוטנבורג היה אומר ב'הושענא רבה', 'המלך הקדוש' כמו בעשרת ימי תשובה.

מבואר במשנ"ב (סימן תרס"ד ס"ק ח') וטוב יותר לטבול מבערב, כדי ללמוד כל הלילה בקדושה. וכתב היסוד ושורש העבודה (שער האיתון פרק טו) דברים נחרצים, שגם ביום יש להיזהר בו מאוד מהליכה בטלה. והביא שהאריז"ל כתב שיש להרבות בו תורה, משום שביום זה מוסרים ביד הממונים את שטרות החוב להעניש.

סיכום הגיליון:

6. דינים העולים

יום השביעי של חג סוכות, שחל בכ"א בתשרי, נקרא במשנה 'יום שביעי של ערבה', או 'יום ערבה', על שם הקפת המזבח בערבה. לרבי יוחנן בן ברוקה נקרא 'יום חיבוט חריות', על שם הבאת ענפי דקל לבית המקדש.

המנהג לכנותו כלשון המדרש 'הושענא רבה'. בביאור הטעם שנקרא כך, נאמרו הרבה פירושים. בזהר הקדוש מבואר, ש'הושענא רבה' הוא יום גמר חיתום הדין, בו נמסרין הפתקין לשלוחין לביצוע. בספרי המקובלים האריכו לבאר גודל יום זה, שניתן לפעול בו ישועות גדולות. והוסיפו שאין גמר הדין נחלט עד שמיני עצרת, שאז אם לא עשה תשובה ניתן רשות לשלוחים לפעול על פי כתב השליחות שקבלו מאתמול.

מנהג ישראל, לאחל בהושענא רבא 'פתקא טבא' וביידיש 'אגוטן קוויטאל', כלומר שביצוע גזר הדין יהיה באופן טוב.

המנהג ללבוש קיטל ב'הושענא רבה' כמו ביום הכיפורים. יש שנהגו לומר ב'הושענא רבה' 'המלך הקדוש' כמו בעשרת ימי תשובה. יש להרבות בתורה ביום זה, וליזהר מללכת בטל. ❖

'עומק הפשט'

נייד: 052-7687405 | פקס: 02-6507823 | 5047867@gmail.com

הנושא לשבוע הבא:

גלגול נשמות ביבום – מסכת יבמות

אפשרות להנצחה; לע"נ, לרפו"ש, לישועה, וכדומה!

ניתן לשלוח - רעיונות ותיקונים, הוספות והערות, להגדיל תורה ולהאדירה.

אפשר לתרום עבור הוצאת הגיליונות בעמדות הממוחשבות של 'נדרים פלוס' ו'קהילות' ברחבי הארץ, תחת המדור 'קופות נוספות' לפי החיפוש: 'עומק הפשט'.

וכן בקו הצדקה 073-2757000 יש להקיש עבור קוד 1529.

יצא לאור:

ניתן להשיג חוברת

'מצלמות אבטחה'

בשבת'

(גיליונות 67-68)

לעילוי נשמת האברך

הרה"ח רבי שלמה זלמן בן

רבי דוד נחמן בלוי זצ"ל

נלב"ע בדמי ימיו באופן

טראגי

כ"ז אלול תשע"ז

ת.נ.צ.ב.ה.

